

Tajemnica spowiedzi w procesie karnym a odwołanie upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty w prawie kanonicznym

Uwagi wprowadzające

W świetle kan. 959 KPKan.² w sakramencie pokuty wierni, którzy wyznają grzechy **uprawnionemu szafarzowi**, żałując za nie i mając postanowienie poprawy, przez rozgrzeszenie udzielone przez tegoż szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów popełnionych po chrzcie i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc, zadali ranę. Z kanonicznej definicji sakramentu pokuty wynika, że nie każdy szafarz jest władny wyspowiadać penitenta, ale jedynie „szafarz uprawniony”. Przedmiotem artykułu jest ukazanie relacji pomiędzy art. 178 pkt 2 k.p.k. (zakazem dowodowym – tajemnicą spowiedzi) a normami prawa kanonicznego, które legitymują prezbiterów i biskupów do sprawowania sakramentu pokuty. Rodzą się bowiem pytania – Czy brak legitymacji do szafowania sakramentu pokuty czyni spowiedź nieważną? Czy ma to wpływ na zakaz dowodowy z art. 178 pkt 2 k.p.k.? Czy brak abszolucji (rozwgrzeszenia) ma związek z tajemnicą spowiedzi i zakazem dowodowym w procesie karnym? Czy brak upoważnienia do szafowania sakramentu pokuty deprecjonuje zakaz dowodowy z art. 178 pkt 2 k.p.k.? Jak odróżnić spowiedź sakramentalną od kierownictwa duchowego (rozmowy duszpasterskiej) i czy ma to związek z zakazem dowodowym z art. 178 pkt 2 k.p.k.?

Należy zauważyć, że postawione pytania wskazują na problemy relacji prawa kanonicznego i prawa świeckiego (w obszarze postępowania kar-

¹ Dr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie; damiang84@wp.pl; ORCID ID: uzupełnić.

² Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez Jana Pawła II 25 stycznia 1983 r. (stan prawny na dzień 8 grudnia 2021 r.), zwany dalej KPKan.

nego). W perspektywie prawa kanonicznego mamy do czynienia z ważną sferą sakramentalną, obwarowaną bardzo precyzyjnymi normami Kodeksu prawa kanonicznego. Już sama definicja z kan. 840 KPKan., podkreśla znaczenie sakramentu i troskę władzy kościelnej o jego godne i należyte sprawowanie oraz przeżywanie – „Sakramenty Nowego Testamentu, ustanowione przez Chrystusa Pana i powierzone Kościołowi, jako czynności Chrystusa i Kościoła są znakami oraz środkami, poprzez które wyraża się i wzmacnia wiara, oddawany jest Bogu kult i dokonuje się uświęcenie człowieka. Z tej to racji w najwyższym stopniu przyczyniają się do utworzenia, umocnienia i zmanifestowania kościelnej wspólnoty; dlatego w ich sprawowaniu święci szafarze oraz pozostali wierni powinni okazywać najwyższą cześć i należną staranność”. Kolejny przepis odnosi się do ważności i godziwości sprawowania sakramentu pokuty, co ma bardzo istotne znaczenie dla zakazu z art. 178 pkt 2 k.p.k. Zgodnie z kan. 841 KPKan. – „Ponieważ sakramenty są te same dla całego Kościoła i należą do Bożego depozytu, jedynie najwyższa władza kościelna może zatwierdzać lub określać to, co jest wymagane do ich ważności. Ta sama albo inna właściwa władza, zgodnie z kan. 838 § 3 i 4, określa to, co dotyczy godziwego ich sprawowania, udzielania i przyjmowania, jak również obrzędu, jaki należy zachować przy ich sprawowaniu”. Zgodnie z kan. 965 KPKan. szafarzem sakramentu pokuty jest jedynie kapłan. Prawo kanoniczne nie dopuszcza szafowania sakramentu pokuty przez diakonów, akolitów, nadzwyczajnych szafarzy oraz wiernych świeckich. Przepis kan. 967 § 1 KPKan. misternie uzupełnia kanon 965, stanowiąc, że:

oprócz Biskupa Rzymskiego upoważnienie do spowiadania wiernych na całym świecie na mocy samego prawa posiadają kardynałowie, podobnie biskupi, którzy też wszędzie godziwie z niego mogą korzystać, chyba że w konkretnym przypadku sprzeciwiłby się temu biskup diecezjalny. Ci, którzy posiadają upoważnienie do stałego spowiadania, czy to na mocy urzędu czy też udzielenia go przez ordynariusza miejsca inkardynacji³ albo miejsca, w którym mają stałe zamieszkanie,

³ Zgodnie z kan. 265 – Każdy duchowny powinien być inkardynowany albo do jakiegoś Kościoła partykularnego lub do prałatury personalnej, albo do jakiegoś instytutu życia konsekrowanego lub do jakiegoś stowarzyszenia, które posiada tę zdolność, tak że nie może być duchownych nikomu niepodlegających, czyli tułaczy. Innymi słowy to przynależność do diecezji lub instytutu życia konsekrowanego oraz podległość władzy danego ordynariusza miejsca lub przełożonego zakonnego. Zob. też M. Zaborowski, *In-*

mogą z tego upoważnienia korzystać wszędzie, chyba że w konkretnym przypadku sprzeciwiłby się ordynariusz miejsca, z zachowaniem mocy przepisów kan. 974 § 2 i 3 (kan. 967 § 2 KPKan.).

Ponadto „na mocy urzędu upoważnienie do spowiadania posiadają ordynariusz miejsca, kanonik penitencjarz, a także proboszcz oraz inni, którzy zastępują proboszcza – każdy na swoim terenie” (kan. 968 § 1 KPKan.).

W perspektywie zakazu dowodowego tajemnicy spowiedzi w procesie karnym, nie bez znaczenia pozostaje kwestia samego udzielenia upoważnienia do szafowania sakramentu pokuty. W myśl kan. 969 § 1 KPKan.

Jedynie ordynariusz miejsca jest właściwy do udzielenia każdemu prezbiterowi upoważnienia do spowiadania wszystkich wiernych; jednakże prezbiterzy, którzy są członkami instytutów zakonnych, nie mogą korzystać z takiego upoważnienia bez zezwolenia, przynajmniej domnianego, własnego przełożonego. Na mocy aktualnie sprawowanego upoważnienia przełożeni instytutów zakonnych lub stowarzyszeń życia apostołskiego, są władni i właściwi do udzielenia wszystkim prezbiterom upoważnienia do spowiadania własnych jego podwładnych oraz innych osób przebywających dniem i nocą w domu (kan. 969 § 2 KPKan.).

Zatem tylko i wyłącznie kanonicznie określone osoby mogą udzielić ważnego i skutecznego upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty. Ich władza jest ograniczona podmiotowo (inkardynacją lub przełożeniem) i mogą ją utracić na mocy zmiany lub pozbawienia urzędu kościelnego. Sługa Boży ks. prof. Wincenty Granat łączy sprawowanie sakramentu pokuty z władzą sądowniczą Kościoła – „(...) grzesznicy naruszyli nie tylko ogólny porządek moralny, lecz także zakłócili życie w Kościele, który wobec nich posiada z tej racji władzę sądowniczą (...)”⁴ Zatem habitualne uprawnienie do spowiadania⁵ łączy się ze sprawowa-

kardynacja i ekskardynacja duchownych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 i 1983 roku, „Roczniki Nauk Prawnych” 2011, t. XXI, nr 1, s. 245 i nast.

⁴ Por. W. Granat, *Sakramenty święte. Chrzest. Bierzmowanie. Pokuta (cz. II)*, Lublin 1966, s. 190.

⁵ Tym terminem posługuje się M. Pastuszka, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, s. 244.

niem władzy (penitencjarz udziela lub odmawia udzielenia rozgrzeszenia) i z tajemnicą sakramentu pokuty. *Expressis verbis* stanowi o tym kan. 978 § 1 KPKan. – „Kapłan powinien pamiętać, że słuchając spowiedzi, pełni funkcje jednocześnie sędziego i lekarza oraz że został przez Boga ustanowiony szafarzem zarówno boskiej sprawiedliwości, jak i miłosierdzia, aby przyczynić się do czci Bożej i zbawienia dusz. Spowiednik jako szafarz Kościoła w sprawowaniu sakramentu powinien ściśle stosować się do nauki Magisterium i przepisów wydawanych przez właściwą władzę (kan. 978 § 2 KPKan.). Tajemnica spowiedzi jest nienaruszalna; „dlatego absolutnie nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i z jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta (kan. 983 § 1 KPKan.). „Obowiązek zachowania tajemnicy ma także tłumacz, jeżeli jest obecny, jak również wszyscy inni, którzy w jakikolwiek sposób uzyskali ze spowiedzi informację o grzechach” (kan. 983 § 2 KPKan.). „Bezwzględnie zakazuje się spowiednikowi korzystania z wiedzy uzyskanej ze spowiedzi, jeżeli byłoby to ze szkodą dla penitenta, nawet przy wykluczeniu wszelkiego niebezpieczeństwa niedochowania tajemnicy” (kan. 984 § 1 KPKan.). „Ten kto został postawiony u władzy, nie może w zewnętrznym zarządzaniu w żaden sposób korzystać z wiadomości, jakie uzyskał o grzechach kiedykolwiek wyznanych w spowiedzi” (kan. 984 § 2 KPKan.).

Powyższe normy prawa kanonicznego mają nierozzerwalny związek z tajemnicą spowiedzi w procesie karnym. Z zasady poszanowania autonomii Kościołów i związków wyznaniowych (art. 25 ust. 3 Konstytucji RP⁶) oraz z norm Konkordatu⁷, wynika konieczność respektowania przez świecką władzę sądowniczą tajemnicy sakramentu spowiedzi. M. Wielec uważa, że konstytucyjne filary tajemnicy spowiedzi, czyli autonomia i niezależność Kościołów i związków wyznaniowych, poszanowanie godności człowieka, wolność religijna, prawo do prywatności są „uniwersalnymi źródłami respektowania tajemnicy spowiedzi w każdym państwowym akcie normatywnym”⁸. Ponadto, z treści art. 5 Konkordatu wynika

⁶ Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. (Dz.U. z 1998 r., Nr 51, poz. 318).

⁸ Por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 179.

konieczność respektowania norm prawa kanonicznego w polskim systemie prawnym. Skoro Kodeks prawa kanonicznego czyni z tajemnicy spowiedzi sprawę nienaruszalną, to normy polskiego porządku prawnego (zgodne z Konstytucją RP i Konkordatem) nie mogą pozostawać w sprzeczności z prawem kanonicznym. Trafnie wyjaśnił to SN jeszcze pod rządami k.p.k. z 1969 r.⁹ – „Możliwość ingerencji w treść spowiedzi na drodze procesowej nieuchronnie prowadziłaby do ograniczenia zaufania wiernych do duchownych i w związku z tym musiała zostać uznana za niedopuszczalną. Zakaz odnosi się do duchownych wszystkich kościołów, w których praktykowana jest spowiedź indywidualna”¹⁰.

W kontekście przywołanych norm prawa kanonicznego i przepisów prawa powszechnie obowiązującego, rysuje się interesujący problem badawczy, którego fundamentami są: tajemnica spowiedzi i upoważnienie do szafowania sakramentu spowiedzi.

Sakrament pokuty i legitymacja do jego sprawowania

Słownik prawa kanonicznego przez pokutę rozumie sakrament, w którym wierni wyznają uprawnionemu kapłanowi grzechy, wyrażają za nie żal i mają postanowienie poprawy, poprzez rozgrzeszenie udzielone przez szafarza otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów popełnionych po chrzcie oraz jedną się z Kościołem, któremu przez grzech, zadali ranę¹¹. Definicja stanowi wierne odzwierciedlenie właściwych norm prawa kanonicznego. Pięknie o sakramencie pokuty pisze W. Granat:

Sakrament pokuty jest tylko powrotem do ideału chrztu i bierzmowania; w związku z tym ma nazwę chrztu pracowitego, gdyż wymaga większego przygotowawczego wysiłku niż one. Sakrament pokuty sięga głęboko w akty religijno-moralne człowieka, gdyż, jak twierdzi większość teologów, wyznanie grzechów, żal, postanowienie poprawy są częścią znaku sakramentalnego, tj. w jakiś sposób muszą się zewnętrznie ujawnić. Chrystus tedy subiektywne akty pokutnicze pod-

⁹ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. Nr 13, poz. 96 ze zm.).

¹⁰ Uchwała SN składu 7 sędziów z 6 maja 1992 r. (I KZP 1/91), OSNKW 1992, Nr 7–8, poz. 46.

¹¹ M. Sitarz, *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004, s. 132.

nosi do godności sakramentu – nie są one łatwe, o ile są szczerze i dlatego sakrament pokuty jest chrztem pracowitym. Wprawdzie i chrzest wymaga uprzedniego żalu, ale nie nakładamy przy nim zadośćuczynienia, a ponadto może go przyjąć i dziecko niezdolne przecież pokutować, sakrament zaś pokuty jest tylko dla tych, którzy mają świadomość grzechu i zdobywają się na duży wysiłek, by się odeń odwrócić¹².

Po pierwsze, mówimy o indywidualnej i integralnej spowiedzi słuchanej (usznej) (por. kan. 960 KPKan.). Po drugie, szafarz sakramentu musi być prezbiterem, który na mocy cytowanych już przepisów prawa kanonicznego, ma uprawnienie (legitymację) do sprawowania sakramentu pokuty. Po trzecie, penitent musi być osobą ochrzczoneą, co wynika *expressis verbis* z treści kan. 959 KPKan. – (...otrzymują od Boga odpuszczenie grzechów popełnionych po chrzcie i jednocześnie dostępują pojednania z Kościołem, któremu grzesząc, zadali ranę). Po czwarte, bez upoważnienia kapłan może ważnie wyspowiadać penitenta „w niebezpieczeństwie śmierci” (kan. 976 KPKan.). Po piąte, penitencjarz jest zawsze związany tajemnicą spowiedzi, niezależnie od tego czy udzielił rozgrzeszenia.

Istotnym elementem każdego sakramentu, a szczególnie sakramentu pokuty, gdzie rodzi się zaufanie między penitentem a penitencjarzem, przypieczętowane tajemnicą, jest uprawnienie do sprawowania sakramentu. Wierni korzystający z sakramentów nie zastanawiają się nad tym, czy jego szafarz ma legitymację do sprawowania sakramentu. Dla oceny czy mamy do czynienia z tajemnicą spowiedzi (pieczęcią sakramentalną¹³) nie bez znaczenia jest ważne upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty. W doktrynie prawa kanonicznego najczęściej spotykamy się z habitualnym, czyli stałym upoważnieniem do słuchania spowiedzi (*facultas confessiones habitualier excipiendi*), które jest złączone z urzędem pasterskim określonym przez prawo, lub zostało udzielone przez ordynariusza miejscowego na czas nieokreślony (*usque ad revocationem*), lub zostało udzielone przez ordynariusza miejscowego na czas określony bez przeciwwskazań do jego systematycznego przedłużania¹⁴. Należy

¹² Por. W. Granat, *Sakramenty święte. Chrzest. Bierzmowanie. Pokuta* (cz. II), Lublin 1966, s. 189.

¹³ Tym terminem posługuje się m.in. Katechizm Kościoła Katolickiego nr 1467.

¹⁴ Por. T. Pawluk, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II, t. II: Lud Boży, jego nauczanie i uświęcenie*, Olsztyn 1986, s. 408.

pamiętać, że norma kan. 967 § 2 KPKan. *in extenso* traktuje uprawnienia penitencjarne – „Ci, którzy posiadają upoważnienie do stałego spowiadania, czy to na mocy urzędu, czy też udzielenia go przez ordynariusza miejsca inkardynacji albo miejsca, w którym mają stałe zamieszkanie, mogą z tego upoważnienia korzystać wszędzie, chyba że w konkretnym przypadku sprzeciwiłby się ordynariusz miejsca, z zachowaniem w mocy przepisów kan. 974 § 2 i 3 KPKan.” (o odwołaniu upoważnienia do stałego spowiadania). Zatem prezbiterzy rezydujący w diecezjach (poza obszarem miejsca inkardynacji) mogą korzystać z upoważnienia do stałego spowiadania na zasadach określonych w prawie kanonicznym. Niezależnie od miejsca inkardynacji, upoważnienia do spowiadania wolno udzielić tylko prezbiterom, którzy zostali uznani za zdatnych w drodze egzaminu albo o których zdatności wiadomo skądinąd (kan. 970 KPKan.). M. Pastuszka uważa, że pod rządami Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. prezbiterzy mają upoważnienie do stałego spowiadania w całym Kościele na mocy kan. 967 § 2 KPKan. Nie zgłaszają się po uprawnienie do spowiadania do miejscowego ordynariusza i tenże nie ma wcale okazji zbadać ich zdatności do spowiadania.¹⁵ Ocena zdatności prezbitera do sprawowania sakramentu pokuty jest konieczna na płaszczyźnie sytuacji penitenta i dla ochrony wizerunku Kościoła, w imieniu którego sprawuje sakrament i udziela odpuszczenia grzechów. Zdatość do sprawowania sakramentu pokuty powinna być łączona ze zdatnością do kapłaństwa, w chwili podejmowania decyzji o dopuszczeniu do święceń. Oczywiście zdatość pierwotna może być utracona na skutek nabytej choroby psychicznej, niektórych uzależnień, czy też całkowitej utraty mowy lub słuchu penitencjarza. W przypadku wikariuszy należałoby, aby ordynariusz miejsca zacerpnął informacji u jego proboszcza, zanim udzieli upoważnienia lub odwoła upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty. Jeśli chodzi o innych duchownych, konieczna jest opinia dziekanów lub właściwego ojca duchownego kapłana (np. dekanalnego), którzy po należytych rozeznaniu oceniają zdatość prezbitera do stałego lub czasowego szafowania sakramentu pokuty. Przepisy Kodeksu prawa kanonicznego stanowią, że ordynariusz miejsca nie może udzielić prezbiterowi upoważnienia do stałego spowiadania, chociażby w jego okręgu miał stałe lub

¹⁵ Por. M. Pastuszka, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, s. 236.

tymczasowe zamieszkanie, zanim nie wysłucha, o ile to możliwe, zdania ordynariusz tegoż prezbitera (kan. 971 KPKan.). M. Pastuszka uważa, że ordynariusz miejscowy winien wysłuchać zdania innego ordynariusza, ale nie ma obowiązku iść za udzieloną mu radą. „W żadnym też przypadku nie powoduje to nieważności udzielonego uprawnienia do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania”¹⁶. Nieroztropne byłoby postępowanie biskupa diecezjalnego, udzielającego upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty, który w opinii ordynariusza inkardynacji (i miejscowego prezbiterium) jest całkowicie niezdatny do szafowania tego sakramentu, a często także innych sakramentów. Skoro w świetle kan. 972 KPKan. właściwa władza może udzielić upoważnienia do spowiadania na czas nieokreślony lub określony, w sprawach, gdzie są uzasadnione wątpliwości do zdatności prezbitera, właściwe wydaje się upoważnienie na krótki czas (np. na miesiąc), z możliwością jego przedłużenia lub natychmiastowego odwołania. Przez szafarza sakramentu pokuty penitent spotyka się z miłosiernym i przebaczącym Chrystusem, zatem penitencjarz musi być godnym świadkiem tego spotkania, aby korzystający z sakramentu pokuty autentycznie doświadczył przebaczącej miłości Boga w mowie i służbie szafarza sakramentu pokuty. Prezbiter niezdatny do sprawowania sakramentu pokuty może skrzywdzić penitenta, trwale zrazić go do spowiedzi sakramentalnej, nie dać właściwej nauki, a nawet nie dochować tajemnicy spowiedzi. W. Świerzawski afirmuje szczególnie dwie cechy spowiednika – roztropność i doświadczenie.

Roztropność porównywana bywa do woźnicy, bo kieruje wszystkimi cnotami. Można być bardzo gorliwym, ale z powodu nieroztropności doprowadzić życie wewnętrzne do zwichnięcia i do katastrofy. (...) Doświadczenie spowiednika to znajomość rzeczywistości, a więc nie tylko umiejętność eliminowania kłamstwa i fałszu, ale przede wszystkim poznanie Chrystusowej prawdy (...). Spowiednik musi przy tym umieć niejako dawkować, i dla każdego człowieka inaczej, tę wielką mądrość, którą objawia Jezus Chrystus w Duchu Świętym¹⁷.

Spowiedź sakramentalna w Kościele Rzymsko-Katolickim jest konieczna do życia w stanie łaski uświęcającej, oczyszcza penitenta z grze-

¹⁶ Tamże, s. 238–239.

¹⁷ W. Świerzawski, *Pokuta i pojednanie. (Seria – Sakramenty Święte)*, Sandomierz 2015, s. 220–222.

chów ciężkich popełnionych po chrzcie i jest konieczna do zbawienia. W moim odczuciu zdadność do sprawowania sakramentów eucharystii i pokuty jest koniecznością dla Ludu Bożego, który „dotyka” w nich miłości Boga, Jego miłosierdzia i perspektywy życia wiecznego. Kościół naucza, że „*salus animarum suprema lex*” – zbawienie dusz najwyższym prawem. Następcy Apostołów – Biskupi diecezjalni muszą być czujni i wrażliwi, aby sakrament pokuty był właściwie sprawowany i tajemnica spowiedzi bezwzględnie przestrzegana.

Odwołanie upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty a tajemnica spowiedzi

Przepisy Kodeksu prawa kanonicznego nie określają przesłanek odwołania upoważnienia do stałego spowiadania. Przepis kan. 974 § 1 KPKan. stanowi, że ordynariusz miejsca oraz właściwy przełożony nie może bez poważnej przyczyny odwoływać upoważnienia do stałego spowiadania. Skoro prawo kościelne milczy na temat konkretnych powodów odwołania upoważnienia do stałego spowiadania, to *a contrario* należy przyjąć, że utrata zdadności do sprawowania sakramentu pokuty i pojednania, będzie przesłanką odwołania upoważnienia do szafowania omawianego sakramentu. Grzech ciężki kapłana nie powoduje utraty upoważnienia szafarza do sprawowania sakramentu pokuty i władzy odpuszczania grzechów¹⁸. Popełnienie ciężkiego przestępstwa, trwanie w grzechach ciężkich, choroba psychiczna lub ostentacyjne niemoralne postępowanie prezbitera są przesłankami odwołania upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty. W mojej ocenie nie obowiązuje tu zasada domniemania niewinności. W sakramentach doznajemy niewidzialnej łaski, która sływa na nas przez godne jego sprawowanie. Szafarz niegodny nie uświęca, lecz gorszy, stąd dopóki nie zmieni swojego postępowania lub postawy, nie powinien sprawować sakramentów (również innych). Ordynariusz miejsca nie może bagatelizować informacji dotyczącej kapłana podlegającego jego władzy lub przebywającego na terenie jego diecezji. W każdym przypadku po wysłuchaniu kapłana, powinien podjąć właściwą decyzję w sprawie.

¹⁸ Por. W. Granat, *Sakramenty święte. Chrzest. Bierzmowanie. Pokuta (cz. II)*, Lublin 1966, s. 371.

Problem powstaje w sytuacji, gdy penitent pisze skargę na kapłana – penitencjarza i stawia mu zarzuty związane ze spowiedzią sakramentalną. Zapewne dotyczą one zbytnej surowości kapłana, grubiańskiego zachowania, nieadekwatności pokuty do popełnionych grzechów lub innych zachowań, mogących wypełnić nawet znamiona przestępstw np. zniesławienia, znieważenia lub znęcania. Prawo kanoniczne nie przewiduje instytucji zwolnienia z tajemnicy spowiedzi, nawet w trakcie rozmowy z Ordynariuszem miejsca, Sądem Biskupim czy też Papieżem. Penitencjarz, który by odniósł się w jakikolwiek sposób do zarzutów skargi penitenta, zdradzi tajemnicę spowiedzi, a tym samym w myśl kan. 1386 § 1 KPKan. naraża się na ekskomunikę¹⁹. „Spowiednik, który narusza bezpośrednio sakramentalną tajemnicę spowiedzi, zaciąga ekskomunikę *latae sententiae*, zarezerwowaną dla Stolicy Apostolskiej; gdy zaś narusza ją tylko pośrednio, powinien być ukarany stosownie do ciężkości przestępstwa”. Prawo kanoniczne (kan. 987–991 KPKan.) nie nakłada na penitenta obowiązku zachowania tajemnicy lub sekretu spowiedzi (por. kan. 983 § 2 KPKan.). Mamy zatem z jednej strony nienaruszalną tajemnicę spowiedzi (pieczęć sakramentalną) po stronie penitencjarza i wywód penitenta, który w skargach i wypowiedziach może ujawnić wszelkie okoliczności podmiotowe i przedmiotowe spowiedzi. Zważyć należy, że penitent w trakcie spowiedzi i w skardze może podawać twierdzenia sprzeczne z prawdą. Ordynariusz miejsca analizując skargę ustną lub pisemną penitenta musi ustalić kilka kwestii. Po pierwsze, czy spowiedź rzeczywiście miała miejsce. Słusznie przyjmuje się, że tajemnica obejmuje tylko faktycznie i prawdziwie odbytą spowiedź, natomiast

¹⁹ Ekskomunikacja (łac. *excommunicatio*) to jedna z kar poprawczych, czyli cenzur. Sprawia ona, że relacja ukaranego i wspólnoty wiernych staje się luźniejsza, lecz nie zrywa ona więzów całkowicie, ponieważ znamię chrztu jest niezacieralne. Kara ta pozbawia współuczestnictwa w życiu sakramentalnym, niektórych czynnościach zewnętrznych oraz udziału w wykonywaniu kościelnych postąg, zadań i aktów rządzenia. Ekskomunikacja jest najcięższą karą kościelną, stąd też są nią zagrożone najcięższe przestępstwa. Skutki ekskomunikacji zależą od tego, czy ekskomunikowany jedynie zaciągnął karę mocą samego prawa, czy została ona już stwierdzona wyrokiem bądź dekretem. Ekskomunikacja nie stwierdzona kanonicznie, czyli *latae sententiae* rodzi łagodniejsze skutki niż ekskomunikacja wymierzona, czyli *ferendae sententiae* lub zdeklarowana (cyt. za A. Terpnin, *Natura i skutki ekskomunikacji według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, „Kościół i Prawo” 2014, nr 1, s. 191).

tajemnicą nie jest objęty sam fakt przystąpienia do spowiedzi²⁰. Po drugie, czy wskazany w skardze szafarz sakramentu, rzeczywiście pełnił tę posługę w stosunku do skarżącego. W związku z tym powstaje poważny problem, ponieważ penitent nie przedstawia się penitencjarzowi, zaś sam szafarz nie tylko nie widzi penitenta, ale i często nie pamięta, że taka spowiedź miała miejsce. Nie ma zresztą obowiązku zapamiętywania okoliczności podmiotowych i przedmiotowych spowiedzi, ponieważ penitencjarz jest zobowiązany do zachowania nienaruszalnej tajemnicy sakramentalnej (kan. 983 § 1 KPKan.). Po trzecie, co w sytuacji gdy skarga jest anonimowa i w dodatku nie wskazuje penitencjarza z imienia i nazwiska? Należy stwierdzić, że anonimowa skarga penitenta powinna zostać pozostawiona bez rozpoznania. W pozostałych przypadkach ordynariusz miejsca może się spotkać ze skarżącym, ale nie może go zmusić do wyjaśnienia innych okoliczności, których jasno nie opisał w skardze. Nie ma natomiast możliwości rozmowy z penitencjarzem, ponieważ materia ta jest objęta nienaruszalną tajemnicą sakramentalną (kan. 983 § 1 KPKan.). Wydaje się natomiast zasadne, aby odwołując upoważnienie do sprawowania sakramentu pokuty konkretnemu prezbiterowi, wyjaśnić jaka „poważna przyczyna” uzasadnia decyzję ordynariusza miejsca. Może przy tym wskazać okoliczności zawarte w skardze, nie ma też przeszkód kanonicznych do ujawnienia tożsamości autora skargi. Penitencjarz (pozbawiony upoważnienia do spowiadania) nie ma możliwości udzielenia odpowiedzi ordynariuszowi miejsca, ponieważ wyjaśniając zdradziłby tajemnicę spowiedzi.

Czy zatem spowiedź po odwołaniu upoważnienia jest ważna? Czy penitencjarz nieupoważniony ma obowiązek zachowania tajemnicy spowiedzi? Jakie to ma znaczenie dla tajemnicy spowiedzi w procesie karnym?

Odpowiadając na pierwsze pytanie, należy przywołać dyspozycję kan. 974 § 2 KPKan., który stanowi, że po odwołaniu upoważnienia przez ordynariusza miejsca, który je udzielił, a o którym mowa w kan. 967 § 2, prezbiter traci upoważnienie do spowiadania wszędzie, po odwołaniu tego upoważnienia przez innego ordynariusza miejsca, prezbiter traci je tylko na terytorium odwołującego. Wykładnia tego przepisu wskazuje na

²⁰ Por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 75 i nast.

dwa przypadki odwołania habitualnego uprawnienia do spowiadania – w całym Kościele lub tylko w miejscu odwołania upoważnienia²¹. Ważna będzie zatem spowiedź w miejscu, gdzie nie ma odwołania upoważnienia do szafowania pokuty, jeżeli natomiast odwołanie ma skutek *erga omnes* spowiedź będzie zawsze nieważna. Wyjątkiem, kiedy spowiedź będzie zawsze ważna jest sytuacja niebezpieczeństwa śmierci penitenta, nawet gdy byłby obecny kapłan upoważniony (kan. 976 KPKan.). Prawo kanoniczne wymaga również, aby każdy ordynariusz miejsca, który odwołał jakiemuś prezbiterowi upoważnienie do spowiadania, powinien powiadomić jego ordynariusza własnego z racji inkardynacji, albo gdy chodzi o członka instytutu zakonnego – jego właściwego przełożonego (kan. 974 § 3 KPKan.). M. Pastuszka słusznie uważa, że sprawowanie sakramentu pokuty po odwołaniu upoważnienia do spowiadania „jest nie tylko niegodziwe, ale także nieważne”²². Pełna legitymacja do sprawowania pięciu sakramentów²³, wynikająca ze święceń prezbiteratu nie

²¹ Por. M. Pastuszka, *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999, s. 244–245.

²² Tamże, s. 242.

²³ Odrębne regulacje dotyczą bierzmowania i kapłaństwa. – Kan. 882 – Zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup; ważnie tego sakramentu udziela również prezbiter posiadający takie upoważnienie na mocy prawa powszechnego albo specjalnego udzielenia ze strony właściwej władzy. Kan. 883 – Na mocy samego prawa upoważnienie do udzielania bierzmowania posiadają: 1° w granicach swego okręgu ci, którzy są zrównani przez prawo z biskupem diecezjalnym; 2° w odniesieniu do danej osoby prezbiter, który – na mocy urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego – udziela chrztu temu, kto wyszedł z dzieciństwa albo osobę już ochrzczoną dopuszcza do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim; 3° w odniesieniu do osób znajdujących się w niebezpieczeństwie śmierci – proboszcz, a nawet każdy prezbiter. Kan. 884 – § 1. Biskup diecezjalny powinien udzielać bierzmowania osobiście albo zatroszczyć się o to, by go udzielił inny biskup; jeżeli zaś zachodzi konieczność, może jednemu lub kilku określonym prezbiterom udzielić upoważnienia do sprawowania tego sakramentu. § 2. Biskup, a także prezbiter, który – na mocy prawa albo specjalnego udzielenia ze strony właściwej władzy otrzymał upoważnienie do bierzmowania, mogą w poszczególnych przypadkach, powodowani ważną przyczyną, dobrać sobie prezbiterów, aby także oni udzieliли sakramentu. Co do kapłaństwa i innych święceń: Kan. 1012 – Szafarzem święceń jest biskup konsekrowany. Kan. 1013 – Żaden biskup nie może nikogo konsekrować na biskupa, zanim nie upewni się o papieskim zleceniu. Kan. 1014 – Jeżeli Stolica Apostolska nie udzieliła dyspensy, biskup, główny konsekrator, podczas konsekracji biskupiej powinien dobrać sobie przynajmniej dwóch biskupów konsekrujących; jest ze wszech miar stosowne, aby razem z nimi konsekrowali elekta wszyscy obecni biskupi. Kan. 1015 – § 1. Kandydat do prezbiteratu i diakonatu powinien być wyświęcony przez własnego biskupa

jest władzą nieograniczoną i nieodwoływalną. W myśl kan. 1331 – § 1. Ekskomunikowanemu zakazuje się:

- 1° sprawowania Ofiary eucharystycznej i pozostałych sakramentów;
- 2° przyjmowania sakramentów;
- 3° sprawowania sakramentaliów i pozostałych ceremonii kultu liturgicznego;
- 4° jakiegokolwiek czynnego udziału w wyżej wymienionych celebracjach;
- 5° sprawowania kościelnych urzędów, zadań, posług i funkcji;
- 6° wykonywania czynności rządzenia.

Z kolei w świetle kan. 1333 – § 1. Suspensa zakazuje:

- 1° wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy święceń;
- 2° wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy rządzenia;
- 3° wykonywania wszystkich lub tylko niektórych uprawnień lub zadań związanych z urzędem.

Zatem nie tylko odwołanie upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty czyni ten sakrament nieważnym, ale także cenzury ekskomunikacji, suspensy i kary ekspijacyjne (kan. 1336–1338 KPKan.).

Jeżeli szafowanie sakramentem pokuty po odwołaniu upoważnienia, jest co do zasady nieważne i niegodziwe, to czy penitencjarz nieuprawniony ma obowiązek zachowania tajemnicy spowiedzi?

Po pierwsze, należy rozważyć czy relacja penitenta i nieuprawnionego penitencjarza jest sakramentem? Jeżeli wystąpią kumulatywnie – dobra wiara penitenta i np. brak innego penitencjarza uprawnionego do sprawowania sakramentu pokuty, wówczas jeżeli szafarz jest prezbite-

albo na podstawie dymisoriów wystawionych przez niego zgodnie z prawem. § 2. Biskup własny, jeżeli nie ma uzasadnionej przeszkody, powinien osobiście wyświęcać swoich podwładnych; bez apostołskiego indultu nie może jednak godziwie wyświęcić podwładnego należącego do obrządku wschodniego. § 3. Kto może wystawić dymisorie do przyjęcia święceń, sam może również osobiście tych święceń udzielić, jeżeli ma sakrę biskupią. Kan. 1016 – Gdy chodzi o święcenia diakonatu udzielane tym, którzy pragną być włączeni do duchowieństwa diecezjalnego, biskupem własnym jest biskup diecezji, w której kandydat ma stałe zamieszkanie, albo diecezji, której postanowił się poświęcić; gdy chodzi o święcenia prezbiteratu duchownych diecezjalnych, biskupem własnym jest biskup diecezji, do której kandydat został inkardynowany przez diakonat. Kan. 1017 – Biskup nie może udzielać święceń poza własnym terytorium, chyba że za zezwoleniem biskupa diecezjalnego.

rem, możemy mówić o sakramentalnym charakterze takiej spowiedzi. Natomiast, gdyby penitent wiedział, że kapłan ma zakaz sprawowania spowiedzi (lub także innych sakramentów na mocy cenzury) i mimo to wyspowiadałby się u takiego prezbitera, wówczas spowiedź jest nieważna i niegodziwa. W każdym jednak przypadku mamy do czynienia z koniecznością zachowania tajemnicy spowiedzi. Dlaczego? Otóż tajemnica spowiedzi nie wiąże się z uprawnieniem penitencjarza i osobą penitenta, ale z treścią konkretnego wyznania sakramentalnego. A. Derdziuk podkreśla, że:

Wyznanie grzechów kapłanowi w konfesjonale ustanowione przez Chrystusa jako sakrament pokuty ma wymiar sakralny, gdyż ma ono charakter osobistego spotkania penitenta z Bogiem i zasługuje na najwyższą miłość i szacunek. Zobowiązanie do zachowania tajemnicy spowiedzi wynika ze względów teologicznych, prawnych i psychologicznych. Ma ona na celu zachowanie świętości sakramentu i szczególności relacji nawiązywanej przez penitenta z Bogiem oraz strzeże dobrego imienia osoby oskarżającej się z grzechów²⁴.

Zważyć należy, że w kanonicznej definicji sakramentu pokuty (kan. 959 KPKan.) nie mamy odniesienia do tajemnicy spowiedzi, natomiast przepis wyraźnie wskazuje na „wyznanie grzechów uprawnionemu szafarzowi”. Z kolei kan. 983 § 1 KPKan. nie wiąże nienaruszalnej tajemnicy spowiedzi z osobą uprawnionego szafarza. Co więcej, tajemnica spowiedzi nie wiąże się z absolucją lub też brakiem rozgrzeszenia. Prawo kanoniczne *expressis verbis* stanowi o przypadkach, gdzie rozgrzeszenie jest nieważne lub niemożliwe. W myśl kan. 977 KPKan. rozgrzeszenie współnika grzechu przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu jest nieważne, poza niebezpieczeństwem śmierci. Ponadto kto wyznaje w spowiedzi, że niewinnego spowiednika fałszywie oskarżył przed władzą kościelną o przestępstwo nakłaniania do grzechu przeciw szóstemu przykazaniu, nie może być rozgrzeszony, dopóki formalnie nie odwoła fałszywego doniesienia i nie będzie gotowy do naprawienia szkód, jeżeli takie wynikły (kan. 982 KPKan.). Co do zasady prawo kanoniczne zabrania udzielenia rozgrzeszenia wielu penitentom²⁵. Kodeks prawa kanonicznego stano-

²⁴ A. Derdziuk, *Tajemnica spowiedzi świętej*, „Teologia i Moralność” 2016, nr 1, s. 179-180.

²⁵ Kan. 962 – § 1. Aby wierny mógł ważnie skorzystać z sakramentalnego rozgrze-

wi, że są cenzury zastrzeżone Stolicy Apostolskiej *latae sentantiae*²⁶ oraz niezastrzeżone tej władzy²⁷.

szenia udzielonego wielu penitentom jednocześnie, wymaga się nie tylko, by był odpowiednio usposobiony, lecz również, by jednocześnie powziął postanowienie, że we właściwym czasie indywidualnie wypowiada się z grzechów ciężkich, których teraz nie może w ten sposób wyznać. § 2. Wiernych w miarę możliwości, także przy okazji otrzymywania rozgrzeszenia ogólnego, należy pouczać o wymogach określonych w § 1, a rozgrzeszenie ogólne powinno poprzedzić wezwanie – również w niebezpieczeństwie śmierci, jeżeli tylko czas na to pozwala – by każdy postarał się wzbudzić w sobie akt żalu. Kan. 963 – Z zachowaniem obowiązku, o którym mowa w kan. 989, ten, komu zostały odpuszczone grzechy ciężkie na mocy rozgrzeszenia ogólnego, powinien jak najszybciej przy nadarzającej się okazji przystąpić do spowiedzi indywidualnej, zanim otrzyma kolejne rozgrzeszenie ogólne, chyba że zaistnieje słuszna przyczyna. Kan. 961 – § 1. Nie można udzielić rozgrzeszenia jednocześnie wielu penitentom w sposób ogólny, bez uprzedniej indywidualnej spowiedzi, chyba że: 1° zagraża bezpośrednio niebezpieczeństwo śmierci i nie wystarcza czasu na to, by kapłan lub kapłani wysłuchali spowiedzi poszczególnych penitentów; 2° istnieje poważna konieczność, a mianowicie, gdy ze względu na liczbę penitentów nie ma dostatecznie wielu spowiedników do należytego wysłuchania spowiedzi każdego z osobna w odpowiednim czasie, na skutek czego penitenci bez własnej winy byłiby zmuszeni do pozostawania przez długi czas bez łaski sakramentalnej albo Komunii świętej; za wystarczającą konieczność nie uważa się jednak sytuacji, gdy spowiednicy nie mogą być dostępni jedynie z powodu wielkiego napływu penitentów, jaki może się zdarzyć podczas wielkiej uroczystości albo pielgrzymki. § 2. Wydawanie osądu, czy zachodzą warunki wymagane zgodnie z § 1, 2°, należy do biskupa diecezjalnego, który wzięwszy pod uwagę kryteria uzgodnione z pozostałymi członkami konferencji biskupów, może określić przypadki, w których zachodzi taka konieczność.

²⁶ Zgodnie z kan. 1314 – Kara z zasady jest *ferendae sententiae*, tak iż nie wiąże sprawcy, dopóki nie zostanie wymierzona; jest zaś *latae sententiae*, jeżeli ustawa lub nakaz wyraźnie o tym stanowi, tak iż zaciąga się ją przez sam fakt popełnienia przestępstwa.

²⁷ W tym kontekście refleksji warto przypomnieć, że Stolica Apostolska zastrzega sobie sześć następujących ekskomunik *latae sentantiae*: 1) użycie siły fizycznej wobec osoby papieża (kan. 1370 §1); 2) znieważenie konsekrowanych postaci eucharystycznych, jak też zabiera – nie ich i zatrzymywanie do celów świętokradczych (kan. 1367); 3) udzielenie rozgrzeszenia współnikowi grzechu przeciwko VI przykazaniu Bożemu (kan. 1378 §1); 4) naruszenie wprost tajemnicy spowiedzi przez spowiednika (kan. 983 § 2 i 1388 §1); 5) nagrywanie lub postuchiwanie, spisywanie i publikowanie prawdziwych lub zmyślonych spowiedzi; 6) udzielenie komuś sakry biskupiej lub jej przyjęcie bez specjalnego upoważnienia S.A. (kan. 1382). Z kolei innym źródłem ograniczenia władzy spowiednika są kary *latae sentantiae* nie zastrzeżone S.A.: dwie ekskomuniki i sześć interdiktów (względnie suspens, jeśli przestępcą jest duchownym). Wspomnianymi karami ekskomuniki są karane takie przestępstwa: 1) apostazja od wiary, herezji lub schizmy (kan. 1364 §1); 2) spędzenie płodu, gdy nastąpił skutek (kan. 1398). Natomiast karami interdaktu, względnie suspensy, są karane przestępstwa: 1) zastosowanie siły

Niezależnie od ważności spowiedzi, tajemnica spowiedzi jest nienaruszalna (kan. 983 § 1 KPKan.), ale tylko wówczas, gdy szafarz miał święceńia prezbiteratu. Nie sposób mówić w ogóle o spowiedzi sakramentalnej, gdy szafarzem jest świecki (np. spowiadający w konfesjonale dla żartu) lub diakon, który na mocy święceń diakonatu nie ma uprawnienia do słuchania spowiedzi.²⁸ Zatem tajemnica spowiedzi będzie obowiązywać zawsze, jeżeli choćby nieuprawniony prezbiter szafował tym sakramentem, ponieważ przedmiotem tajemnicy spowiedzi jest treść wyznania sakramentalnego a nie osoba szafarza i penitenta.

Czy odwołanie upoważnienia ma wpływ na zakaz dowodowy z art. 178 k.p.k.?

Przedstawiony problem nie został rozstrzygnięty w doktrynie prawa karnego procesowego²⁹. Chcąc odpowiedzieć na postawione pytanie, należy zestawić wykładnię art. 178 pkt 2 k.p.k. z dyspozycją i wykładnią kan. 983 § 1 KPKan. Przepis art. 178 pkt 2 k.p.k. stanowi, że nie wolno przesłuchiwać jako świadków (2) duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi. W doktrynie zakaz z art. 178 § 2 pkt 2 k.p.k. jest zaliczany do zakazów dowodowych niezupełnych bezwzględnych (bezwartunkowych), które zabraniają korzystania z określonego źródła lub środka dowodowego albo uzyskania środka dowo-

fizycznej wobec biskupa (kan. 1370 § 2); 2) usiłowanie liturgicznego sprawowania Mszy świętej przez nie mającego święceń kapłańskich (kan. 1378 §2, nr 1); 3) usiłowanie udzielenia sakramentalnego rozgrzeszenia lub słuchanie spowiedzi przez kogoś, kto nie może tego czynić ważnie (kan. 1378 §2, nr 2)35; 4) fałszywe doniesienie o przestępstwie solicytacji do przełożonego kościelnego (kan.1390); 5) usiłowanie lub zawarcie choćby tylko cywilnego małżeństwa przez duchownego (kan. 1394 §1); 6) usiłowanie lub zawarcie choćby tylko cywilnego małżeństwa przez zakonnik lub zakonnicę po ślubach wieczystych (kan. 1394 § 2). Cyt za H. Stawniak, *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty: aspekt prawny*, *Seminare. Poszukiwania naukowe* 2007, nr 24, s. 78–79.

²⁸ Por. M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 75 i nast.

²⁹ Zob. m.in.: T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 456 i nast.; P. Hofmański (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Tom I*, Warszawa 2011, s. 977 i nast.; K.T. Boratyńska, [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 434–436; S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2005, s. 353 i nast.

dowego w określony sposób i nie mogą być nigdy uchylone³⁰. Stanowi on konsekwencję prawa do wolności religii, zagwarantowanego w art. 53 Konstytucji RP. Poszanowanie tajemnicy spowiedzi jest również wyrazem autonomii i niezależności Kościołów i związków wyznaniowych (art. 25 Konstytucji RP) jako synonimu modelu rozdziału przyjaznego (skoordynowanego)³¹, „(...) rozważana zasada poszanowania nie oznacza izolacji państwa i związków religijnych ani tworzonych przez nich porządków normatywnych, tym samym umożliwiając, a czasem nakazując recypowanie norm wewnątrzkonfesyjnych, np. prawa kanonicznego Kościoła Katolickiego do prawa powszechnie czy wewnątrznie obowiązującego”³². Zatem nienaruszalna pieczęć sakramentalna, której „absolutnie nie wolno spowiednikowi słowami lub w jakikolwiek inny sposób i z jakiegokolwiek przyczyny w czymkolwiek zdradzić penitenta” (kan. 983 § 1 KPKan.) ma swoje odzwierciedlenie w ustawodawstwie państwowym – zakazie dowodowym z art. 178 pkt. 2 k.p.k. M. Wielec trafnie wywodzi, że „(...) spowiedź jako przyczyna sprawcza tajemnicy spowiedzi jest czynnością kultu religijnego określoną prawem kanonicznym, i po drugie, pozbawienie ochrony tego najbardziej osobistego z osobistych wyznań, jakie dokonuje się podczas spowiedzi, stałoby w sprzeczności z dobrem człowieka oraz z godnością ludzką, a przecież zarówno Kościół jak i państwo zobowiązały się konstytucyjnie działać dla dobra wspólnego i dobra jednostki”³³.

Dla rozważań o znaczeniu upoważnienia do szafowania sakramentem pokuty dla zakazu dowodowego z art. 178 pkt 2 k.p.k. ma istotne znaczenie analogiczna norma prawa kanonicznego. W świetle kan. 1550 § 2 pkt 2 KPKan. – Za niezdolnych (do bycia świadkiem) należy uznać:

³⁰ Por. M. Cieślak, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955, s. 265; T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 457.

³¹ Por. M. Olszówka, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016, s. 670.

³² Por. M. Olszówka, *Przenikanie się prawa państwowego oraz prawa wewnętrznego związków religijnych w świetle art. 25 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanilewicz (red.), *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych*, Poznań 2010, s. 117 i nast; M. Olszówka, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016, s. 670.

³³ M. Wielec, *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012, s. 155.

2° kapłanów w odniesieniu do wszystkiego, co poznali z sakramentalnej spowiedzi, chociażby penitent prosił o ujawnienie tego; co więcej, jeśli ktokolwiek i w jakikolwiek sposób usłyszał coś z okazji spowiedzi, nie można w procesie przyjąć tego nawet jako śladu prawdy. Zarówno norma Kodeksu postępowania karnego, jak też przepis prawa kanonicznego nie wiążą zakazu dowodowego tajemnicy spowiedzi, z upoważnieniem do sprawowania sakramentu spowiedzi. Prawo świeckie posługuje się pojęciem „duchowny”, natomiast prawo kanoniczne stanowi o „kapłanach”, co jest równoznaczne z osobami, które mają święcenia prezbiteratu³⁴. Pojęcie „duchowny” nie zostało zdefiniowane w żadnym akcie normatywnym. Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z dnia 19 września 2000 r. wyjaśnił, że „brak definicji pojęcia »duchowny« w ustawodawstwie dotyczącym Kościołów i innych związków wyznaniowych wymaga wnikliwego zapoznania się z zasadami funkcjonowania Kościoła lub związku wyznaniowego”³⁵. Zatem w konkretnym przypadku należy zapoznać się z prawem wewnętrznym związku wyznaniowego, gdzie spowiedź jest indywidualna i czy religia ta przewiduje tajemnice duchownego (spowiednika). Kodeks postępowania karnego nie stanowi *expressis verbis* o duchownych wyznania rzymsko-katolickiego (w powiązaniu z prawem kanonicznym), ale obejmuje zakresem podmiotowym wszystkich duchownych, którzy nie mogą być przesłuchiwanymi jako świadkowie co do faktów, o których dowiedzieli się przy spowiedzi.

Należy rozważyć, czy dla zakazu dowodowego z art. 178 pkt 2 k.p.k. ma znaczenie legitymacja duchownego do spowiadania oraz uzyskanie lub utrata stanu duchownego? Z. Kwiatkowski uważa, że zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi, nie obejmuje tylko tych duchownych, którzy aktualnie wykonują swoje obowiązki kapłańskie, ale także takich, którzy po wysłuchaniu spowiedzi stan kapłański porzucili³⁶. Z kolei B. Rakoczy uważa, że tajemnica spowiedzi obowiązuje nawet wówczas, gdy penitent jest w dobrej wierze co osoby duchownego, a penitencjarz duchownym nie jest³⁷. Pogląd ten jest kontestowany w doktrynie procesu karnego,

³⁴ Kan. 965 – Szafarzem sakramentu pokuty jest jedynie kapłan.

³⁵ III SA 1411/00, Lex nr 47198.

³⁶ Z. Kwiatkowski, *Zakazy dowodowe w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 131.

³⁷ B. Rakoczy, *Tajemnica spowiedzi w polskim postępowaniu cywilnym, karnym i administracyjnym*, PS 2003, nr 11–12, s. 33.

z uwagi na problem dowodzenia dobrej wiary w procesie karnym.³⁸ Należy przyjąć, że tajemnica spowiedzi wiąże kapłanów (penitencjarzy), którzy nigdy pod żadnym pozorem nie mogą zdradzić penitenta wobec nikogo, tym bardziej wobec organów procesowych. Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla wagę tajemnicy spowiedzi – „Biorąc pod uwagę delikatny charakter i wielkość tej posługi oraz szacunek należny osobom, Kościół oświadcza, że każdy kapłan, który spowiada, zobowiązany jest pod bardzo surowymi karami do zachowania absolutnej tajemnicy o grzechach wyznawanych przez penitentów. Nie może on również wykorzystać wiadomości o życiu penitentów, jakie uzyskał w czasie spowiedzi. Tajemnica ta, która nie dopuszcza żadnych wyjątków, nazywa się „pieczęcią sakramentalną”, ponieważ to, co penitent wyznał kapłanowi, zostaje „zapieczętowane” przez sakrament”³⁹. Magisterium Kościoła zobowiązuje do zachowania tajemnicy kapłanów (mających święcenia prezbiteratu) niezależnie od tego czy są uprawnieni do sprawowania sakramentu pokuty. *Katechizm Kościoła katolickiego* nie posługuje się pojęciem „uprawnionego kapłana”. Należy zatem przyjąć, że każdy kapłan sprawujący sakrament pokuty, niezależnie czy czyni to godnie, ważnie, w sposób uprawniony jest bezwzględnie zobowiązany do zachowania tajemnicy spowiedzi i korzysta z zakazu dowodowego z art. 178 pkt. 2 k.p.k. Zakaz dowodowy z art. 178 pkt. 2 k.p.k. nie obejmuje spowiedzi pozorowanych, czyli np. spowiedzi u człowieka nie mającego święceń kapłańskich lub np. spowiedzi próbnej (przed pierwszą spowiedzią) u katechety świeckiego. Nawet gdyby taką spowiedź próbną przeprowadzał kapłan, nie będzie ona miała konfesyjnego charakteru (por. kan. 964 § 3 KPKan.). Natomiast jeżeli kapłan po wysłuchaniu spowiedzi porzucił kapłaństwo, nie ma to znaczenia dla zachowania tajemnicy spowiedzi, ponieważ w chwili sprawowania sakramentu miał pełnię władzy wynikającej z święceń prezbiteratu. Zatem tajemnica spowiedzi „pieczętuje” usta spowiednika na całe życie, niezależnie od dalszych losów konkretnego penitencjarza.

Nie sposób nazwać „tajemnicą spowiedzi” tzw. kierownictwa duchowego, czyli np. indywidualnych rozmów wiernego z kapłanem na tematy

³⁸ P. Hofmański (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 981.

³⁹ *Katechizm Kościoła katolickiego*, nr 1467.

dotyczące życia osobistego, duchowego, rodzinnego, kryzysów wiary lub problemów życiowych. W takim przypadku duchowny może się powołać przed organem procesowym na tajemnicę zawodową (art. 180 § 1 k.p.k.), która stanowi względny zakaz dowodowy. Z tajemnicy zawodowej może zwolnić sąd lub prokurator dla dobra wymiaru sprawiedliwości, jeżeli ustawy szczególne nie stanowią inaczej.

Wnioski końcowe

Tajemnica spowiedzi w procesie karnym i jej silny fundament w prawie kanonicznym, stanowią gwarancję dla penitenta, że „samooskarżenie” wyznającego grzechy nie będzie nigdzie wykorzystane i ujawnione. Kościół wyniósł do chwały ołtarzy Św. Jana Nepomucena, który za tajemnicę spowiedzi oddał życie.

Odwołanie upoważnienia do szafowania sakramentem pokuty ma znaczenie dla ważności i godziwości spowiedzi. Nie ma natomiast znaczenia dla zachowania tajemnicy spowiedzi przez nieuprawnionego penitencjarza.

Szafarzami sakramentu pokuty mogą być wyłącznie kapłani, stąd też ordynariusz miejsca nie może cedować tych uprawnień na diakonów, akolitów lub wiernych świeckich.

Zbieżność prawa państwowego i prawa kanonicznego, stanowi element aksjologii prawa. Dzięki „zapięczętowanej tajemnicą” relacji spowiednik-penitent, obaj odczuwają komfort psychiczny i mogą sobie zaufać.

Tajemnica spowiedzi w procesie karnym może poważnie utrudnić realizację celów procesu (art. 2 § 1 k.p.k.) i zasady prawdy materialnej (art. 2 § 2 k.p.k.). „Zaklejone usta” kapłana, przy braku innego materiału dowodowego w sprawie, stanowią realną korzyść oskarżonego (*favor defensionis, in dubio pro reo*) i doprowadzą w konkretnej sprawie do uniewinnienia domniemanego sprawcy lub umorzenia postępowania.

Bibliografia

- Boratyńska K.T., [w:] A. Sakowicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Cieślak M., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 1955.

- Derdziuk A., *Tajemnica spowiedzi świętej*, „Teologia i Moralność” 2016, nr 1.
- Granat W., *Sakramenty święte. Chrzest. Bierzmowanie. Pokuta (cz. II)*, Lublin 1966.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.
- Hofmański P. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011.
- Olszówka M. [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. I, Warszawa 2016.
- Olszówka M., *Przenikanie się prawa państwowego oraz prawa wewnętrznego związków religijnych w świetle art. 25 ust. 3 Konstytucji RP*, [w:] K. Krasowski, M. Materniak-Pawłowska, M. Stanilewicz (red.), *Prawo państwowe a prawo wewnętrzne związków wyznaniowych*, Poznań 2010.
- Pastuszka M., *Sakrament pokuty i pojednania*, Kielce 1999.
- Pawluk T., *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II: *Lud Boży, jego nauczanie i uświęcenie*, Olsztyn 1986.
- Sitarz M., *Słownik prawa kanonicznego*, Warszawa 2004.
- Stawniak H., *Wybrane funkcje szafarza sakramentu pokuty: aspekt prawny*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2007, nr 24.
- Świerżawski W., *Pokuta i pojednanie. (Seria – Sakramenty Święte)*, Sandomierz 2015.
- Terpniń A., *Natura i skutki ekskomuniki według Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, „Kościół i Prawo” 2014, nr 1.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2005.
- Wielec M., *Zakaz dowodowy tajemnicy spowiedzi w postępowaniu karnym*, Warszawa 2012,
- Zaborowski M., *Inkardynacja i eskardynacja duchownych w Kodeksie prawa kanonicznego z 1917 i 1983 roku*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2011, t. XXI, nr 1.

Abstrakt

Artykuł porusza dotąd niedopracowaną naukowo problematykę tajemnicy spowiedzi w procesie karnym w kontekście odwołania upoważnienia do sprawowania sakramentu pokuty w prawie kanonicznym. Okazuje się, że regulacje prawa

kanonicznego i procesu karnego są spójne w zakresie gwarancji nienaruszalności tajemnicy spowiedzi, zwanej „pieczęcią sakramentalną”. Tajemnica nie obowiązuje, jeżeli spowiednik nie jest kapłanem, ponieważ tylko kapłan może ważnie sprawować ten sakrament. Rozważania artykułu dotyczą również innych kwestii podmiotowych i przedmiotowych, które mają wpływ na tajemnicę spowiedzi w prawie kanonicznym i w procesie karnym.

Słowa kluczowe: spowiedź, tajemnica spowiedzi, zakaz dowodowy, prawo kanoniczne, proces karny, spowiednik, penitent

The seal of confession in a criminal trial vs revocation of the authority to administer the sacrament of penance in canon law

Abstract

The article addresses the hitherto under-researched issue of the seal of confession in the criminal trial in the context of revoking the authority to administer the sacrament of penance in canon law. It turns out that the regulations of canon law and criminal trial are consistent in guaranteeing the inviolability of the seal of confession, known as the ‘sacramental seal’. Secrecy does not apply if the confessor is not a priest since only a priest can validly administer this sacrament. The article’s considerations also deal with other subjective and objective issues that have impact on seal of confession in canon law and criminal trial.

Keywords: confession, seal of confession, inadmissibility of evidence, canon law, criminal trial, confessor, penitent